

Téma č. 12: Cyklické druhy v inštrumentálnej hudbe baroka

Úvod

- V renesancii bola hudba prevažne vokálna, až v jej vrcholnom období začína rozvoj inštrumentálnej hudby.
- V baroku vokálne skladby ustupujú do úzadia a inštrumentálna hudba sa stáva čoraz populárnejšou.
- **Vznik nových hudobných druhov:** suite, sonáta, concerto, concerto grosso, concerto ripieno.
- **Delenie inštrumentálnych skladieb:**
 1. Jednočastové (kontrapunktické)
 2. Viacčastové (cyklické)

Suita

- Základom cyklických druhov je suitový cyklus.
- Počiatky siahajú do 16. storočia, finálnu štvorčastovú formu nadobúda koncom 17. storočia.
- Cyklus mal pôvodne viac častí, neskôr sa ustálil na základnú schému štyroch tancov:
 1. **Allemande** (P – pomalá)
 2. **Courante** (R – rýchla)
 3. **Sarabande** (P – pomalá)
 4. **Gigue** (VR – veľmi rýchla)
- **Charakteristika:**
 - Všetky časti sú v rovnakej tónine (kontrast tvoria tempo a metrum).
 - Vychádza z kontrastnej dvojice tancov „Urpaar“.
 - Obsadenie: orchestrálne alebo sólové.
- **Najvýznamnejší autori:** J. S. Bach (napr. Violončelová suite č. 1 G dur), G. F. Händel.

Sonáta

- Vychádza zo suitového cyklu (baroková sonáta).
- Pojem „sonáta“ v baroku označoval rôzne druhy inštrumentálnych skladieb s rôznym počtom častí.

Delenie sonát:

1. **Z hľadiska inštrumentácie:**
 - **Sólová sonáta:** sólový nástroj + basso continuo (BC).
 - **Triová sonáta:** 2 sólové nástroje + basso continuo (najrozšírenejší druh baroka).
2. **Z hľadiska funkcie:**
 - **Sonata da Camera (komorná):**

- Písaná pre šľachtu, konkrétne do salónov.
- Začínala ako tanečná suita pre 1–2 nástroje a BC.
- Neskôr stráca tanečný charakter a končí ako trojdielny cyklus (R-P-R).
- **Sonata da Chiesa (chrámová):**
 - Určená pre cirkev, hraná na bohoslužbách.
 - BC namiesto čembala využíva organ.
 - Pôvodne jednočastová skladba bez tanečných častí; v 1. polovici 18. storočia sa ustálila na štvorčastový cyklus.
- Vo vrcholnom baroku obe formy sonáty splynuli.
- **Najvýznamnejší autori:** J. S. Bach, G. F. Händel, A. Vivaldi.

Koncert (Concerto)

- Od 2. polovice 17. storočia sa vyvíja ako samostatná cyklická forma.
- Podľa obsadenia a interakcie medzi skupinami nástrojov rozlišujeme niekoľko typov:

1. Concerto Grosso

- Najreprezentatívnejšia forma koncertu.
- Vychádza zo sonáty da chiesa.
- Protiklad suity a predchodca symfónie.
- **Štruktúra:** Začínal ako štvorčastová kompozícia (P-R-P-R), neskôr sa ustálil na trojčastovú formu (R-P-R).
- **Princíp:** Zvukový a farebný kontrast medzi dvoma skupinami:
 - **Concertino (soli):** sólistické obsadenie (najlepší hráči).
 - **Concerto grosso (tutti/ripieno):** tematický kontrast tutti voči sólam.

2. Sólový koncert (Concerto)

- Vyvinul sa z concerta grossa (zásluhu majú najmä G. Torelli a A. Vivaldi).
- **Štruktúra:** Trojčastový cyklus (R-P-R).
- Založený na striedaní sólového nástroja (nástrojov) s orchestrom.
- Písaný pre rôzne nástroje: husle, violončelo, flauta, gitara, fagot, hobo, trúbka, organ.
- Základom je **virtuozita sóla**, ktoré sa odlišuje od pasáží tutti.

3. Concerto Ripieno (viaczborový koncert)

- Najstarší typ, vychádza z viacborovej techniky.
- Pravdepodobne sa vyvinul z ansambovej sonáty (17. storočie).
- **Charakteristika:**
 - Nemá sólové úseky ani materiálovo-tematický kontrast.
 - Skupiny stojace proti sebe majú podobné obsadenie.
 - Trojdielny pôdorys (R-P-R).

Najvýznamnejší skladatelia barokových koncertných

skladieb

Johann Sebastian Bach

- Nemecký hudobný skladateľ.
- Považovaný za majstra zvuku a teórie.
- Ovládal kontrapunkt, harmóniu a polyfóniu.
- **Tvorba:** sonáty a partity.

George Friedrich Händel

- Nemecký skladateľ pôsobiaci v Anglicku.
- **Tvorba:** suity (Vodná hudba, Hudba k ohňostroju), koncerty (harfový, organový, koncert B dur).

Antonio Vivaldi

- Taliansky husľový virtuóz a skladateľ.
- Obdivovateľ Bacha (písal transkripcie jeho diel).
- Autor vyše 712 skladieb, z toho cca 500 koncertov.
- **Tvorba:** 13 opusov husľových sonát, sonáty pre violončelo, koncerty pre violu d'amore, koncerty pre dychové nástroje (flauta, fagot) a iné.